

Tanulmány Adyról*

(Részlet)

A magyar tragédia nagy énekese, a magyar demokratikus-polgári forradalom viharadara, Ady Endre már több, mint harminc éve halott.

A költő, aki felismerte a magyar burzsoá-forradalom objektív szükségességét, de ugyanakkor meglátta e forradalom szubjektív tényezőinek gyengeségeit is, Ady — ez a tisztánlátó köznemesi-plebejus, aki művészi módon tudta megragadni és kifejezni a magyar feudalizmus felszámolásáért folyó küzdelem egyik ellentmondásokkal telített szakaszát — olyan művészi örökséget hagyott maga után, amely körül már évtizedek óta, hol lanyhán, hol szenvedélyes élénkséggel dúl a harc. Ady művészi és költői hagyatékának kiértékelése, felmérése és birtokbavétele, valamint a vita Ady körül, mely fellépésével együtt indult meg, nem zárult le még ma sem.

Ady halála óta eltelt három évtized magyar társadalmi fejlődése nem egyízben vetette fel a feudalizmus elleni harc és a demokratikus forradalom kérdéseit, a forradalmi harc időszerűségét. A magyar progresszív erők küzdelme a „magyar Pokollal“ (és ennek a küzdelemnek utolérhetetlen művészi kifejezője Ady egész életműve) — Ady nevében folyt és Adyra hivatkozva mozgósította és mozgósíthatta a magyar nép felszabadulásáért küzdő társadalmi erőket a világháború utáni helyzetben is. Ady az ellenforradalmi erők felülkerekedése idején is zászlója, lobogója maradhatott a magyar haladó, progresszív mozgalmaknak.

Ez a három évtized azonban, a forradalmi tábor erejének, célkitűzéseinek és az európai forradalmi mozgalmak erőviszonyainak megváltozása folytán, nem azonosítható Ady korával; ez a harminc év a magyar nép haladó erőinek és forradalmi hagyományainak elsorvadását és erőszakos felszámolását is jelentette Magyarországon. A magyar proletárforradalom bukása, a Horthy-féle ellenforradalmi korszak belső ellentmondásai, melyek az európai fasizmus jelelntkezésével mindinkább kiéleződtek, majd a magyar nép tragikus szerepe a második világháború reakciós erőinek zsoldjában és végül, 1945-ben, a Vörös Hadsereg által végrehajtott és proklamált „felszabadulás“ — csupán egy-egy fontosabb fázisát jelentik annak a harcnak, melyet a magyar népi és forradalmi erők vívtak a reakciós belső és külső hatalmakkal szemben. (Nem kétséges, hogy megváltozott előjellel, szervezetten és leplezetten formában a népi és forradalmi erők felszámolása tovább folyik a „felszabadított“ Magyarországon napjainkban is.)

Ady költészete keletkezése idején a magyar polgári erők feltörésének volt a kifejezője. Ady a feudalista magyar társadalom felszámolását sürgette és verseiben a forradalmi megmozdulás és a forradalmi tett hősi páthosát találjuk. Ugyanakkor azonban Ady költészete — egy meghatá-

*) Ady Endre születésének 75. évfordulója alkalmából.

rozott társadalmi és történeti helyzet művészi eredményeként — szükségszerűen feltárta és kifejezte a magyar polgárság, a demokratikus-polgári forradalom e vezető táborának belső gyengeségeit is. Innen Ady költészetében a kiábrándultság, a pesszimizmus, a „keserves bizodalom“ tragikussága, a „minden mindegy“ jelszó mögé rejtett kétségbeesés a magyar nép tragikus sorsán és a forradalom-várás minden kilátástalansága. Ady költészetének ez az alapvető ellentmondása tette lehetővé, hogy az ellenforradalom korszakában Ady necsak a magyar haladó mozgalomnak legyen zászlajává, hanem a magyar faji-mithosz politikai és irodalmi képviselői, a romantikus antikapitalizmus hívei, a nemzeti romantika megszállottjai is megkiséreljék költészetének kisajátítását és felfedezzék Ady életművében zavaros politikai és irodalmi koncepcióik igazolását. Semmivel sem maradt el az előbbiektől mögött az „esztéták“ táborának kísérlete sem, amely kisebb zajjal, de „tekintélyes“ filológiai apparátus felvonultatásával — a „tisztá“ művészet nevében megállapította, hogy Adynak csupán néhány verse képvisel időtálló értéket és kimondta, hogy „kevés költő hagyott maga után annyi selejtest, művészileg idétlent és modorost“, mint éppen Ady.

Az ellentmondásokkal telített magyar társadalom Ady korában, melynek alapvető kérdései a feudo-kapitalista viszonyok jellegéből következtek, képtelen volt forradalmi úton feloldani és megszüntetni a belső ellentmondásokat a világháborút követő proletár-forradalmak idején.

A magyar nép felszabadulásának ügye azonban a második világháború idején is hajótörést szenvedett. A két világháború között újjáéledő fasiszta-imperializmus térhódítása úgyszólván ellenállás nélkül következett be Magyarországon és eredményezte az ország gyarmati függősége mellett azt az ideológiai dezorientációt, mely a haladó erők táborának széthullását siettetette és lényegesen hozzájárult a magyar függetlenségi és ellenállási mozgalom eredménytelenségéhez a második világháború folyamán. A feltétel nélküli behódolás a szovjet-imperializmus előtt a „felszabadulás“ után — egyik megnyilatkozását jelenti ennek az ideológiai dezorientációnak és bizonyítja a magyar népi-forradalmi erők viszonylagos fejletlenségét a második világháború végén.

Az új Ady-revizió ebben a „felszabadított“ országban indult meg. Révai, aki „szakértője“ lett az Ady-kérdésnek egyik tanulmányában a következőket állapítja meg:

„Végre eljutottunk oda, hogy Adyt nem kell többé kisajátítani, mert költészete nem lehet másé, mint azé, akié az ország! Az ország új ura, a magyar dolgozó nép nem sajátítja ki Ady Endrét, hanem elfogadja, birtokbaveszi éppoly jogos tulajdonaként, mint a földet és a gyárat.“ (Hogy vajjon a doldozóké-e Magyarország és vajjon a magyar nép valóban birtokába vette-e a földet és a gyárat, arról, úgy hiszem, vitatkozni lehetne!) Azonban ugyanebben a cikkében, nem sokkal az előbbi kategorikus kijelentés után, Révai (valószínűleg a valóság és a tények kényszerítő hatása alatt) arról ír, hogy „**valami nincs rendjén Ady körül a magyar népi demokrácia kultúrájában**“. Révai szerint az érdeklődés Ady költészete iránt mindinkább lanyhul és a magyar irodalmi-kultúrális-szellemi életben jelentős tendenciák és hangulatok Ady „szoborrámerevítését“ idézik elő. Sorra véve az Ady-ellenes „tendenciákat,“ így jellemzi ezeket:

„Vannak, akik azt mondják: Ady nem adhat sokat a jelennek, hiszen nem a munkásosztály, hanem a parasztság forradalmi törekvéseinek volt a költője...“

„Vannak, akik Ady nemzeti-kuruc hitvallását tartják elavultnak és ezzel magyarázzák a költészetéből eredő eleven hatások elapadását...”

Majd kérdésfeltevés formájában, így folytatja:

„Vagy talán azért csökken Ady költői hatása napjainkban, mert a nagy szabadtó forradalmon, amelyet ő várt és hirdetett, már túl vagyunk és a napirenden ma már a hétköznapi építés van, nem a forradalom várása és sóvárgása? A forradalom sóvárgásának patetikus lírája mit adhat a jelennek, amelyre a megvalósítás prózai feladatai várnak? Mit adhat az építő embernek, a hétköznapi munkásainak, akik normával, iskolareformmal, 5 éves tervekkel vannak elfoglalva, Ady mitológikus gyűlölete a Tisza Istvánok, a „bújtó új kan Bátor Erzsébetek” iránt? Erre a kérdésre válaszolva — Révai megjegyzi: „Nem erényünk, hanem gyengeségünk, hogy nem tudunk úgy gyűlölni, mint Ady,”

Bizonyos, hogy Ady költészetével szemben fennállhatnak az előbb felsorolt káros és egészségtelen „tendenciák”, és a felsorolásból nem nehéz megállapítani, hogy elsősorban a magyarországi párttagok körében népszerű Ady költészetének ez a helytelen és vulgár-marxista értelmezése. Másrészt az „irodalmi pálmaházak” légköre, melyben az ú. n. irodalmi jóízűség főként megmosolyogja a forradalom és a költészet egységét Ady Endre műveiben és általában, valóban fennállhat és létezhet. Azonban azt a nagy szabadtó forradalmat, amelyet Ady várt és hirdetett, azonosítani a Vörös Hadsereg által végrehajtott „felszabadulással” — az több, mint rövidlátás, az a tények meghamisítása és szándékos elferdítése. Mi tudjuk, hogy milyen forradalmat várt és remélt Ady Endre és nem lenne nehéz megállapítani, hogy a jelen esetben szó lehet-e egyáltalán „nagy szabadtó forradalomról” Magyarországon. S abban az esetben, ha ezt a „felszabadulást” nem nevezhetjük semmiképpen sem forradalomnak (még az Ady által várt és hirdetett forradalomnak sem) — akkor a magyar nép számára (anélkül, hogy egy percig is azonosítanánk Ady költészetében megnyilatkozó tartalmat a jelen magyar társadalmi fejlődésben kifejezésre jutott tendenciákkal, anélkül, hogy megkísérelnők Ady tanításait „időszerűvé” tenni), — nem lehet idegen Ady „mitológikus gyűlölete” „Tisza Istvánok és bujtó új kan Bátor Erzsébetek iránt”. Nem lehet idegen, mert vannak ma is „Tisza Istvánok és bujtó új kan Bátor Erzsébetek”, akik ezúttal nem Bécs, hanem egy másik idegen hatalom kiszolgálására vállalkozva tiporták el és semmisítették meg a magyar nép évszázados szabadságvágyát. Ezek az új „kan Bátor Erzsébetek” érdemesek nemcsak Ady „mitológikus gyűlöletére”, hanem a szabadságszerető, elnyomott és rabságban tartott magyar dolgozók millióinak szenvedélyes és határtalan gyűlöletére is!

S amilyen igaz Révainak az a gondolata, hogy „Ha a költészet ad politikai programot egy népnek, akkor valami nincs rendjén fejlődésében” és „Baj van egy néppel, ha a költőnek kell vállalniok egymagukban a forradalmi iránymutatást” — akkor nem kevésbé helytelen az a megállapítás is, hogy baj van egy országban és nincs valami rendjén fejlődésében, ha a demokratikus-polgári forradalmár Ady programja időszerű maradhat, ha Ady „nemzeti” pesszimizmusa még hódíthat és ha Ady „mitológikus gyűlöletének” talaja van a magyar társadalom jelen fejlődésében. Ezért „illuzórikus” olyan nagy hangon beszélni a magyar nép győzelméről (a „felszabadulás” és a demokratikus „újjászületés” szemfényvesztő proklamálása ellenére is), amikor legfeljebb — mint Ady idejében is — csak egy elvetélt demokratikus népforradalomról beszélhetnénk. Ebben a helyzetben és ilyen összefüggésben lesz érthető Révai aggodalma is Adyval szemben:

„Adyval nevelni kell és Adyra is nevelni kell. Ha közvetlenül és jelmagyarázat nélkül próbáljuk beleilleszteni irodalmunk folytonosságába és demokráciánk öntudatába, akkor **mulhatatlanul reakciós hatású** lesz: a búsmagyar pesszimizmust fogja táplálni és a magyar történelem egy hosszú, sötét, de elmúlóban lévő szakasza „örök magyar sorssá“ fog mi-tológizálódni“. (Kiemelés tőlem — B. Sz. Gy.)

Valóban, „valami nincs rendjén Ady körül a magyar népi demokrá-cia kultúrájában“. Valami nincs rendjén sem a demokráciában, sem a kultúrában Magyarországon. Amikor az ország élén egy néptől idegen bürokratikus, szabadságellenes gépezet vállalkozik a „perzekutor“ sze-repére, a nemzetellenes és népellenes érdekek kiszolgálására és ilyen indítékkal vállalkozik a jelen tényeinek elferdítésére és a mult esemé-nyeinek meghamisítására is — a marxizmus nevében! — akkor jogosan emeljük fel szavunkat a magyar nemzeti kultúrhagyaték védelmében. Ott, ahol kizárólag a „napi politika“ szempontjából közelednek Ady hagyatékához és valamiféle „jelmagyarázatokra“ van szükség Ady meg-értése szempontjából — ott joggal kételkedhetünk a „demokrácia kul-túrájának“ demokratikusságában. S ilyen országban a marxizmus és a marxista módszer nem jelenthet tudományos világnézetet és tudomá-nyos eszközt a társadalmi mult és a jelen megismerésére és feltárására. Itt a módszer szükségszerűen sablonná válik, mert a materialista gond-olkodás fejlődésének társadalmi feltételei nincsenek jelen. Az a mód-szer pedig, amely sablonná lett (tekintet nélkül arra, hogy magát marxistának nevezi-e vagy sem), tudományos következtetéseiben és eredményeiben sem adhat újat és eredetit.

Nem lehetünk közömbösek az olyan kísérletekkel szemben — éppen a nemzeti kultúrórökség marxista felmérése és kiértékelése szem-pontjából — melyek az előbbi improduktív módszer alapján közelednek a nemzeti multhoz, a mult haladó mozgalmaihoz és nagy egyéniségei-hez. Nem lehetünk közömbösek, mert ez a módszer a marxizmus nevé-ben és a marxizmus köntösében lép fel és a legfejlettebb és a leghala-dóbb tudományos módszer nevében hajtja végre a magyar mult társa-dalmi-történeti és szellemi fejlődésének önkényes revízióját, és teszi ezt azzal az igénnyel, hogy a meglévő demokrácia-ellenes és népelle-nes uralmat „ujjászületésnek“, a „magyar nép győzelmének“ minősít-hesse és a jelen társadalmi viszonyokat úgy tüntesse fel, mint a mult haladó mozgalmainak és szabadságtörekvéseinek logikusan következő és egyetlen lehetséges eredményét.

Egy ilyen eljárásnak eluralkodása a tudományos kutatás minden területén (az irodalomban is!) szükségszerűen eredményezi a magyar mult forradalmi és progresszív törekvésekben gazdag anyagának önké-nyes és tudománytalan értelmezését. Ez a tény pedig — a tudományos gondolkodás feladása és a marxista módszer ilyen jellegű felhasználása és ilyen irányú értelmezése — nemcsak a marxista gondolati kultúra teljes hiányát feltételezi, hanem közvetve utal a jelen társadalmi vi-szonyokból következő válság objektív okaira is Magyarországon.

Milyen sors várhatott itt, ebben az „ujjászületett“ demokratikus or-szágon Ady Endre hagyatékára? Miért lett volna ebben az „ujjáértéke-lési“ műveletben — a magyar mult értékeinek ebben a tragikus vessző-futtatásában — Ady Endre kivétel? Hisz Ady — éppen Révai meghatá-rozása szerint — „mulhatatlanul reakciós hatású lesz“, ha megfelelő „jelmagyarázatokkal“ nem látjuk el!

Amikor szembeszállunk ezzel az irodalmi barbarizmussal és kije-lentjük, hogy az előbbi eljárás a marxista felfogással ellenkező és a

marxista módszerrel összeférhetetlen — Ady Endre védelmében emeljük fel szavunkat.

Perújítás ez?

Perújítás, mert „Ady nem alkuszik“ és Ady, halála után sem szolgálhat „aljas, nyomorító hatalmakat“.

Perújítás, mert hagyatékát ezúttal nemcsak a két világháború közötti magyar ellenforradalom Ady-revizióival szemben kell megvédenünk.

Ady hagyatékát védeni kell ma az „irodalmi pálmaházak“ embertelen és dezilluzionista törekvéseivel és halálhangulatával szemben és meg kell védeni a marxizmus palástja alatt fellépő álmarxisták hamis értékelésével és kisajátítási kísérleteivel szemben is.

Harcunk az ember felszabadításáért — a szocializmus útján és a szocialista forradalom eszközeivel — új szempontokat vet fel a nemzeti múlt felmérésében is és új fényben tárja fel előttünk a nemzeti kultúráörökség egész anyagát.

Ady költői hagyatékának kiértékelése ma sem tekinthető befejezettnek. Nemzedékek feladata lesz felmérni Ady Endre költészetét. Bizonyos azonban, hogy a materialista gondolkodás és a marxista módszer fejlődésével (s ez csak a szocialista forradalom gyakorlati megvalósításának ideológiai eredményei alapján lehetséges) — mind tisztábban fog előttünk kibontakozni Ady Endre a magyar irodalomban egyedülálló, és a maga nemében páratlan művészete is.

B. Szabó György

Cézanne: Csendélet